

Ekonomik Özgürlük ve Girişimcilik Faaliyeti: AB Ülkeleri ve Türkiye Özelinde Bir Araştırma^{1*}**Mustafa KARTAL**

Dr., Selçuk Üniversitesi,
Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
mkartal@selcuk.edu.tr
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5404-5365>

Nazan ŞAHBAZ KILINÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
nazan_sahbaz@hotmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3139-0684>

Efe Can KILINÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri bölümü
kilinc_efe@hotmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-1956-3965>

Öz

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki teorik ve ampirik çalışmalarda genel olarak kanıtlanmıştır. Ancak literatürde ekonomik özgürlük ve girişimcilik arasındaki ilişkinin tespitine ilişkin çalışmalara daha az rastlanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün girişimcilik faaliyetlerinin nasıl etkilediğini ampirik olarak incelemektir. AB ülkeleri ve Türkiye özelinde gerçekleştirilen analizde 2006-2016 dönemine ilişki veri setinden yararlanılmış ve yöntem olarak GMM tercih edilmiştir. Analiz sonuçları; ekonomik özgürlükler, iş yapma özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, işsizlik oranları ve finansal gelişme arttıkça girişimcilik faaliyetinin arttığını göstermektedir. Diğer yandan bağımlı değişkenin kendi gecikmeli değeri de istatistiksel olarak

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 15.07.2020 / 24.12.2021

* Bu çalışma, 16-17 Kasım 2019 tarihleri arasında Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen VI. Uluslararası Uygulamalı Ekonomi ve Finans Konferansında (ICOAEF) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve revize edilmiş halidir. *Künye Bilgisi:* Kartal, M., Şahbaz Kılınç, Ş ve Kılınç, E.C. (2021). Ekonomik özgürlük ve girişimcilik faaliyeti: AB ülkeleri ve Türkiye özelinde bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 2043-2064. DOI: 10.33437/ksusbd.769994

pozitif ve anlamlı olması, daha önceki dönemlerde gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetlerinin cari dönem girişimcilik faaliyetlerini özendirici/teşvik edici bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Girişimcilik, GMM Yöntemi.

Economic Freedom and Entrepreneurial Activity: A Study in the Case of EU Countries and Turkey

Abstract

The positive relationship between economic freedom and economic growth has been generally proven in theoretical and empirical studies. However, studies on the determination of the relationship between economic freedom and entrepreneurship are less common in the literature. The aim of this study is to empirically examine how economic freedom affects entrepreneurial activities. In the analysis carried out specifically for EU countries and Turkey, the data set for the period of 2006-2016 was used and the GMM was preferred as the method. Analysis results; It shows that entrepreneurial activity increases as economic freedoms, freedom of doing business, freedom of investment, unemployment rates and financial development increase. On the other hand, the fact that the dependent variable's own lagged value is statistically positive and significant reveals that the entrepreneurial activities carried out in the previous periods have an encouraging/encouraging effect on the current period entrepreneurial activities.

Keywords: Economic Freedom, Entrepreneurship, GMM Method.

GİRİŞ

Devletin ekonomi içerisindeki rolünün ne olması gerektiği uzun süredir tartışılan bir konudur. Bu konuda ortaya atılan farklı görüşlerin temel ortak noktası, ekonomide etkinliğin sağlanması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Devletin piyasanın işleyişine müdahale etmesi gerektiği fikri Merkantilist düşünceye kadar uzanmaktadır. Ülkenin altın ve gümüş gibi değerli maden stokunun artırılabilmesi için müdahaleci bir anlayışın gerekliliğine vurgu yapan Merkantilist iktisatçılar tarafından ortaya atılan görüş, fizyokratlar ve klasik iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. “*Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler*” anlayışından hareketle liberal bir ekonomik yapıyı ön plana çıkaran Klasik iktisatçılar, devletin ekonomide yer almasının kaynak dağılımını bozacağını belirtmişler ve dolayısıyla ekonomik işleyişin özel sektör eliyle yürütülmesine yönelik politika önermişlerdir. Ancak 1929 krizinden kaynaklanan durgunluk ve

işsizlik sorununun Klasiklerin savunduğu temel ilkeler aracılığıyla çözüme kavuşturulamaması, devletin ekonomiye aktif müdahalesini savunan Keynes'in fikirlerinin popülerlik kazanması için elverişli ortamı yaratmıştır. Keynes'e göre devlet, para ve maliye politikalarını kullanarak ekonomik koşullara uygun bir şekilde efektif talebi şekillendirmelidir. Keynesyen iktisat çerçevesinde geliştirilen politikalar, her kadar büyük buhran ile birlikte ortaya çıkan ekonomik sorunların çözümünde etkili olsa bile, 1970'li yıllardaki petrol krizi ve stagflasyon olgusu karşısında yetersiz kalmıştır. "Minimal-girişimci devlet" ekseninde gelişen Neo-liberal iktisat, müdahaleciliğin özgürlükleri sınırlandırdığını ifade ederek, devletin ekonomik işleyiş içerisindeki ağırlığının önemli ölçüde daraltılması gerektiğini savunmuştur (Yasa, 2017: 291).

Girişimcilik, ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli bir açıklayıcı değişkenidir. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları açıklanırken girişimcilik faaliyetlerine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda ekonomik özgürlüğü ön plana çıkaran ülkelerde, kişiler veya firmalar girişimcilik faaliyetleri konusunda daha cesur davranabilmektedirler. Güvenli mülkiyet hakları, rüşvetsiz ve bağımsız yargı sistemi ile vergi aracılığıyla servetin adil dağılımını sağlayan ülkelerde bireylere girişimciliğe üstlenerek ekonomik çıktının artmasına zemin hazırlayabilecektir (Sibel, 2015). Nitekim Schumpeter (1942) tarafından ortaya konan görüşe göre, girişimciliğin gelişmesi yeni istihdam olanakları yaratarak işsizlikle mücadele konusunda faydalı sonuçlar verebilecektir (Dilanchiev, 2014).

Ekonomik büyüme üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda girişimcilik modelin önemli bir açıklayıcı değişkeni kabul edilmektedir. Bununla birlikte girişimcilik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin açıklanmasında ara bir açıklayıcı değişkenin olup olmadığına ilişkin literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Wenckers ve Thurik (1999), ekonomik özgürlüğün girişimcilik ve yenilikçilik düzeyini etkileyeceğini ve bu durumun da üretkenliğe ve büyümeye yol açacağını belirtmişlerdir (Ridderstedt, 2011: 4). Bu çalışmada, ekonomik özgürlüğün girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ülkeler arasında önemli gelişmişlik farklılıklarının bulunması, Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsünden bulunması ve ülkeler arasındaki yakın ekonomik ilişkiler nedeniyle çalışmanın örnekleme olarak AB ülkeleri ve Türkiye seçilmiştir. Modelde; Kurulmuş İşletme Sahipliği (LNBOR) bağımlı değişken; Ekonomik Özgürlükler Genel Endeks Skoru (LNGEF), ekonomik özgürlükler endeksinin alt endekslerinden olan İş Yapma Özgürlüğü (LNBF) ile Yatırım Özgürlüğü (LNIF), IMF tarafından hesaplanan Finansal Gelişme Endeksi (LNFD) ile işsizlik oranı (LNUNEMP) açıklayıcı değişkenler olarak belirlenmiştir. Ekonomik özgürlükler endeksinin alt endekslerinin modelde ayrı ayrı ele alınması ve seçilen ülke örnekleme çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

Çalışma genel olarak dört bölümden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Giriş bölümünü takip eden bölümde girişimcilik ve ekonomik özgürlükler ile ilgili kavramsal ve teorik açıklamalara yer verilmiştir. Diğer bölümde, konu ile özet bir yazın taraması sunulmuş; daha sonra veri seti, yöntem ve bulgular bölümüne geçilmiştir. Çalışma, sonuç ve değerlendirme bölümüyle tamamlanmıştır.

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Girişimci kavramı olarak ilk kez 1755 yılında Cantillon tarafından yapılan çalışmada kullanılmış olup; bu çalışmada girişimcinin risk alma özelliği ön plana çıkarılmıştır. Daha sonra kavram üzerine çok fazla tanımlama yapılmış olmasına rağmen; söz konusu tanımlamalarda genellikle yenilikçi düşünme, değişim odaklılık ve fırsatları öngörebilme gibi unsurlar üzerinde durulmuştur (Bozkurt vd., 2012: 232-233). Girişimciler sahip oldukları özelliklerinden hareketle ekonomik büyüme üzerinde belirleyici bir özelliğe sahiptirler. Ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel faktörlerden etkilenen girişimciler, bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlük seviyesinin girişimciliğin temel belirleyicileri arasında yer aldığı ortaya konmaktadır.

Ekonomik özgürlük tanımının temelinde birey ve devler arasındaki ilişki yer almaktadır. Emegın, sermayenin ve malların tam anlamıyla serbestçe hareket edebilmesi ekonomik özgürlük olarak tanımlanmaktadır (Miller ve Kim, 2011: 20). Ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesinin hesaplanmasında birçok indeks bulunmaktadır. Bu noktada Kanada’da faaliyet gösteren Fraser Enstitüsü tarafından hazırlanan “*Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi*” en önemli çalışmalarından birisidir. Endeksin temelleri 1986 yılına dayanmakta olup; söz konusu endeks 5 temel başlık altında toplam 26 alt bileşenden oluşmaktadır.

Ekonomik özgürlük endeksini oluşturan hesaplar Tablo 1’de ortaya konmaktadır.

Tablo 1. Ekonomik Özgürlükler Endeksi

Ana Hesaplar	Alt Hesaplar
Devletin Büyüklüğü	Transferler ve sübvansiyonlar
	Devlet teşebbüsleri ve yatırım
	En yüksek marjinal vergi oranı
	Varlıkların devlet sahipliği
Yasal Sistem ve Mülkiyet Hakları	Yargı bağımsızlığı

Ana Hesaplar	Alt Hesaplar
	Tarafısız mahkemeler
	Mülkiyet haklarının korunması
	Hukukun üstünlüğü
	Hukuk sisteminin büyüklüğü
	Sözleşmelerin hukuki yaptırımı
	Taşınmaz satışının düzenleme maliyetleri
	Polisin güvenilirliği
	Suçun maliyetleri
	Cinsiyet eşitsizliği ayarlaması
	Para artışı
	Enflasyonun standart sapması
Sağlam-İstikrarlı Para	Enflasyon düzeyi
	Yabancı para banka hesaplarına sahip olma özgürlüğü
	Tarifeler
	Düzenleyici ticaret engelleri
Uluslararası Ticarete Özgürlük	Karaborsa döviz kurları
	Sermaye ve emek hareketliliğinin kontrolü
	Kredi piyasaları düzenlemeleri
Yönetmelik	İşgücü piyasası düzenlemeleri
	İş yönetmeliği

Kaynak: Fraser Institute, 2020.

Endekste yer alan 5 temel hesaplar; devletin ekonomik hayat içerisindeki büyüklüğü, hukuk sistemi ve mülkiyet haklarının korunması, sağlam/istikrarlı

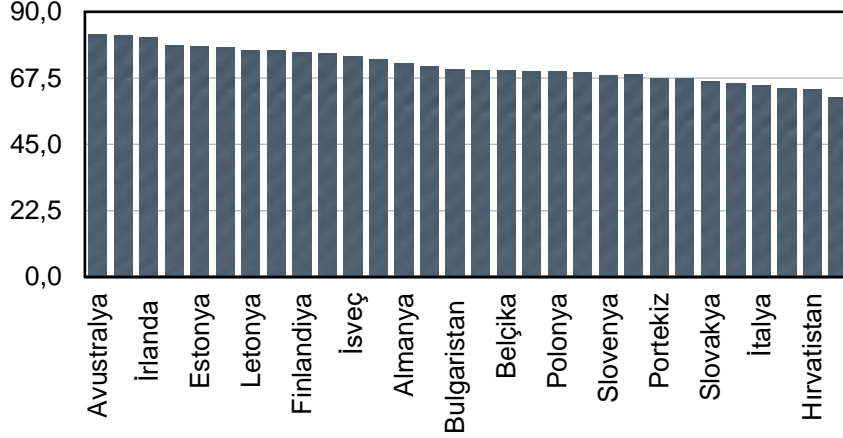
ulusal para, ihracat ve ithalatta serbestlik ile piyasalara ilişkin düzenlemelerdir. Endeksin hesaplanmasında en düşük 0 ve en yüksek 10 olacak şekilde puanlandırma yapılmaktadır. 2017 yılında açıklanan dünya ekonomik özgürlük endeksi değerlerine göre; ilk sırada Hong Kong yer alırken, Singapur, Yeni Zelanda, İsviçre, Amerika, İrlanda, İngiltere ve Kadanda en yüksek puana sahip diğer ülkelerdir. Türkiye ise 6.67 puanla 95. sırada yer almıştır (Fraser Institute, 2020).

Her insanın kendi emeğini ve malını kontrol etme temel hakkı ekonomik özgürlük olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik olarak özgür bir toplumda bireyler; çalışma, üretme, tüketme ve yatırım yapma konusunda istedikleri gibi karar verebilmektedir. Ayrıca bu tür toplumlarda, hükümetler emeğin, sermayenin ve malların serbestçe dolaşımına imkan tanımaktadır. Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesine ilişkin ortaya atılan bir diğer görüş, The Heritage Foundation tarafından geliştirilmiş olup; 1994 yılından itibaren hazırlanan **“Ekonomik Özgürlük Endeksi”** raporla ülkelerin ekonomik özgürlük dereceleri yayınlanmaktadır. Bu bağlamda ekonomik özgürlük endeksi, dört kategoride sınıflandırılmış 12 nicel ve nitel faktöre dayanılarak ölçülmektedir. Bu faktörler şu şekilde özetlenebilmektedir (Index of Economic Freedom, 2019):

- Hukuk kuralı (mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü ve yargı etkinliği),
- Devlet büyüklüğü (devlet harcamaları, vergi yükü ve mali sağlık),
- Düzenleyici verimlilik (iş özgürlüğü, iş özgürlüğü ve parasal özgürlük)
- Açık piyasalar (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük)

Yukarıda belirtilen faktörlerin her biri 0 ila 100 arasında derecelendirildikten sonra, 12 faktörün aritmetik ortalaması alınarak ülkelerin genel puanı elde edilmektedir. Bu değer 80-100 arasında olması özgür; 70-80 arasında olması çoğunlukla özgür; 60-70 arasında olması orta derecede özgür; 50-60 arasında olması çoğunlukla özgür değil ve 40-50 arasında olması ise bastırılmış şeklinde yorumlanmaktadır. 2020 endeksinde Singapur’un ekonomik özgürlük puanı 89,4 olarak hesaplanmış olup; bu değer ülkeyi dünyanın en özgür ekonomisi haline getirmiştir. Söz konusu sıralamada; Hong Kong, Yeni Zelanda, Avustralya, İsviçre ve İrlanda özgür ülke kategorisinde; Türkiye ise 64.4 puanla orta derece özgür kategorisinde yer almıştır (Heritage, 2020).

AB üyesi ve aday ülke statüsünde bulunan ülkelerde 2021 yılına ilişkin ekonomik özgürlükler endeksi değerleri Şekil 1’de ortaya konmaktadır.

Şekil 1. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kaynak: Index of Economic Freedom, 2021.

Türkiye’de ekonomik özgürlük endeksi 2005 yılından sonra yükselişe geçmiştir. 1995 yılında Türkiye’de ekonomik özgürlük endeksi 58,4 iken; bu oran 2019 yılında 64,6’ya yükselmiştir. Ancak bu yükselişe rağmen Türkiye, Şekil 1’de ele alınan ülkeler arasında sadece Hırvatistan ve Yunanistan’ı geçebilmiştir. Diğer taraftan söz konusu endekse göre; ilk sırada yer alan ülkeler sırasıyla Avustralya, İsveç İrlanda, İngiltere ve Estonya yer almaktadır.

YAZIN TARAMASI

Girişimcilik faaliyetlerinin artmasına ve bu yolla ekonomik etkinliğin yükselmesine yardımcı olan unsurlardan birisinin ekonomik özgürlük seviyesi olduğuna dair literatürde bir görüş hakimdir. Nitekim ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme üzerine zengin bir ampirik literatür olmasına rağmen, ekonomik özgürlük ve girişimcilik arasındaki ampirik ilişkinin daha az araştırılmış olması çalışma konusunun belirlenmesinde temel dayanak oluşturmuştur.

Son yıllarda ekonomik özgürlüğün girişimcilik üzerindeki etkileri, pek çok çalışmada araştırılmıştır. Nyström, 2008 yılında 23 OECD ülkesi için panel veri yöntemini kullanarak bir çalışma yürütmüştür. 1972-2002 dönemine ait verilerden hareketle ekonomideki kamu payının büyüklüğü, yasal kurumlarının yapısı ve mülkiyet haklarının korunaklılığı ile toplam girişimcilik faaliyeti arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Kreft ve Sobel (2003), ABD ekonomisi özelinde Granger-Sims nedensellik analizini kullanarak ülkede

ekonomik özgürlüklerle uyumlu politikaların hayata geçirilmesiyle birlikte girişimcilik faaliyetlerinin hızla kazanacağını vurgulamaktadırlar.

McMullen (2008), dünya çapında 37 ülkeyi inceleyen analizinde hükümet kısıtlamalarının girişimcilik faaliyetlerini kısıtlayacağını öne sürmektedir. Bunun yanı sıra fırsat yoluyla girişimcilik faaliyetinin çalışma özgürlüğü ve mülkiyet hakları alanlarıyla pozitif ilişkili olduğunu, gereklilik girişimcilik faaliyetinin ise çalışma özgürlüğü, mali özgürlük ve parasal özgürlük ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Powell ve Weber (2013), 50 ülkeden oluşan bir örneklem için 1981-2009 dönemini kapsayan bir panel regresyon modeli oluşturmuştur. Elde ettikleri sonuçlar, ekonomik özgürlük arttıkça yeni iş kuran kişi sayısının arttığına ilişkin görüşü desteklemektedir. Ridderstedt (2014), 2011 yılı için dünya çapında 48 ülkeden oluşan örneklem dahilinde ekonomik özgürlüğün alt bileşenlerini ele almıştır. Beklentilerin aksine değişkenler arasında pozitif ilişkiye rastlamamışlardır.

GMM yöntemini kullanan Salman'ın (2014) çalışması, 2004-2008 dönemi için seçilmiş 68 ülke özelinde ekonomik açıdan özgürlük ülkelerde girişimcilik faaliyetlerinin daha yüksek olduğuna ilişkin kanıtlar bulmuştur. Tunçsiper ve Biçen (2015), iş kurma serbestliği ile girişimcilik faaliyetleri arasındaki nedenselliğin yönünü incelemişlerdir. Çalışma kapsamında iş kurma özgürlüğüne girişimcilik faaliyetlerinin bir nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ele alınan 35 ülke için Karabıyık ve Karabıyık (2017), özgürlüğün alt bileşenleri ile girişimcilik arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmışlar ve finansal özgürlükten, yatırım özgürlüğünden, işgücü özgürlüğünden, parasal özgürlükten ve mülkiyet haklarından girişimciliğe nedensellik olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde, 29 OECD ülkesi için, Graffland (2020) ekonomik özgürlükten insani gelişmeye doğru güçlü ve pozitif bir ilişki testi etmişlerdir.

Bjornskov ve Foss (2007), ekonomi içerisinde kamunun payı ve girişimcilik faaliyetleri arasındaki istatistiksel ilişkiyi ampirik olarak test etmişlerdir. Seçilmiş 29 ülkede 2001 verilerinde hareketle gerçekleştirilen regresyon analizi çerçevesinde devletin büyüklüğü ile girişimcilik faaliyetleri arasında negatif, sağlam para ile girişimcilik faaliyeti arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Buna karşın ekonomik özgürlüğün diğer ölçütlerinin girişimcilik ile önemli ölçüde ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde Sobell vd. (2007), OECD ülkelerinde özgür iş ortamı, serbest piyasa yapısı ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi regresyon analize dayanarak açıklamışlardır. Girişimcilik faaliyetlerinin özgür iş ortamından ve serbest piyasa yapısından pozitif etkilediğini savunmuşlardır. Ancak elde edilen sonuçlara göre, ticaret üzerindeki engellerin artırılması girişimcilerin üretkenliğini baskılayacaktır.

Özkul (2020), ülke örnekleme olarak 56 İslam ülkesini seçmiş ve analiz yöntemi olarak dinamik panel veri yöntemini kullanmıştır. 1995-2019 dönemini kapsayan analiz sonuçlarına göre; ekonomik özgürlük ve mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü, devlet harcamaları, parasal özgürlük, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük girişimcilik faaliyetlerinin pozitif bir nedenidir. olumlu yönde etkilemektedir. Ancak girişimcilik ile vergi yükü ve ticaret özgürlüğü arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Angulo-Guerrero (2017), 2001-2012 dönemi için OECD ülkelerinde panel veri kullanarak liberal politikaların girişimcilik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ampirik analizden, ekonomik liberalizasyonun fırsat girişimciliği üzerindeki etkisinin önemli ölçüde pozitif olduğunu bulmuştur. Boudreaux ve Nikolaev (2019) çalışmalarını, 2002-2012 döneminde 83 ülke için gerçekleştirmişlerdir. Yaptıkları ampirik analizler, kurumsal ortamın kalitesi arttıkça sosyal sermaye ve girişimcilik arasındaki ilişkinin güçleneceğini göstermiştir. Benzer şekilde Mandic vd. (2017), ekonomik özgürlüğün girişimcilik faaliyetine neden olduğunu gözlemlemişlerdir. Saunoris ve Sajny (2017), iki aşamalı en küçük kareler yöntemini kullanarak, örneklem dahilindeki 61 ülke için 2001-2010 döneminde resmi ve gayri resmi girişimcilik ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçlar, ekonomik özgürlük ile resmi girişimcilik arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 2’de, ekonomik özgürlük ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmaların özet bulgularına yer verilmektedir.

Tablo 2. Yazın Taraması

Yazar	Örnekleme	Periyot	Yöntem	Bulgular
Kreft ve Sobel (2003)	ABD	1992-2001	Granger-Sims Nedensellik	Ekonomik özgürlük ile girişimcilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Bjornskov ve Foss (2007)	29 Ülke	2001	Regresyon	Devletin büyüklüğü ile girişimcilik faaliyetleri arasında negatif ilişki bulunmaktadır.
Sobell vd. (2007)	OECD Ülkeleri	2002	Regresyon	Girişimcilik faaliyetleri ile özgür iş ortamı arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Nyström (2008)	23 OECD Ülkesi	1972-2002	Panel Veri	Daha küçük bir kamu sektörü ile girişimcilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

Yazar	Örnekleme	Periyot	Yöntem	Bulgular
McMullen (2008)	37 Ülke	2002-2003		Ekonomik özgürlüğe yönelik hükümet kısıtlamaları ile girişimcilik faaliyetleri arasında negatif ilişki bulunmaktadır.
Powell ve Weber (2013)	50 Ülke	1881-2009	Panel Regresyon	Ekonomik özgürlük seviyesi ile yeni iş kurma arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Ridderstedt (2014)	48 Ülke	2011	En Küçük Kareler Regresyon	Ekonomik özgürlüğün alt bileşenleri ile girişimcilik arasında pozitif ilişki tespit edilememiştir.
Salman (2014)	68 Ülke	2004-2008	GMM	Ekonomik özgürlük seviyesi ile girişimcilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Tunçsiper ve Biçen (2015)	9 Ülke	2000-2012	Panel Sabit Etkiler	Çalışma ve iş kurma konusundaki serbest uygulamalar ile girişimcilik faaliyetleri arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Angulo-Guerrero (2017)	OECD Ülkeleri	2001-2012	GMM	Ekonomik liberalizasyon ile fırsat girişimciliği arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Karabıyık ve Karabı-yık (2017)	35 Ülke	2006-2015	Panel En Küçük Kareler	Finansal özgürlük, yatırım özgürlüğü, iş gücü özgürlüğü, parasal özgürlük ve mülkiyet hakları değişkenleri ile girişimcilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

Yazar	Örnekleme	Periyot	Yöntem	Bulgular
Mandic vd. (2017)	11 AB Üyesi Ülke	2000-2014	ARDL	Ekonomik özgürlük ile girişimcilik faaliyeti arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Saunoris ve Sajny (2017)	61 Ülke	2001-2010	İki Aşamalı En Küçük Kareler	Ekonomik özgürlük ile resmi girişimcilik arasında pozitif ilişki, gayri resmi girişimcilik arasında ise negatif ilişki bulunmaktadır.
Boudreaux ve Nikolaev (2019)	83 Ülke	2002-2012	Hiyerarşik Doğrusal Modelleme	Kurumsal ortamın kalitesi ile girişimcilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Graffland (2020)	29 OECD Ülkesi	1990-2015	Panel Analiz	Ekonomik özgürlük ile insani gelişme arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.
Özkul (2020)	56 İslam Ülkesi	1995-2019	Dinamik Panel Veri	Girişimcilik faaliyetleri ile ekonomik özgürlük arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

VERİ, YÖNTEM VE BULGULAR

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada, AB ülkeleri² ve Türkiye kapsamında, 2006-2016 döneminde girişimcilik faaliyeti ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki dinamik panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmektedir. Çalışmada girişimcilik faaliyetini temsilen Küresel Girişimcilik İzleme Monitörü (GEM) tarafından derlenen girişimcilik istatistiklerinden, ekonomik özgürlükleri temsilen ise Heritage Vakfı

² Bu ülkeler; Belçika, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Hollanda, Portekiz, Romanya, Slovenya, İspanya, İsveç, İngiltere. Analizlerde diğer AB ülkelerinin yer almamasının temel nedeni, bu ülkelere ait İşletme Sahipliği Oranı verilerinin eksik olmasıdır.

tarafından sağlanan ekonomik özgürlük endekslerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, IMF tarafından sunulan finansal gelişmeyi ölçen “Finansal Gelişme Endeksi” ve Dünya Bankası veri tabanından temin edilen işsizlik oranları da analizlere dâhil edilmiştir. Analizlerde kullanılan bu değişkenlerin tanımları Tablo 3’te sunulmaktadır. Buna göre; Kurulmuş İşletme Sahipliği (LNBOR) bağımlı değişken; Ekonomik Özgürlükler Genel Endeks Skoru (LNGEF), ekonomik özgürlükler endeksinin alt endekslerinden olan İş Yapma Özgürlüğü (LNBF) ile Yatırım Özgürlüğü (LNIF), IMF tarafından hesaplanan Finansal Gelişme Endeksi (LNFD) ile işsizlik oranı (LNUNEMP) açıklayıcı değişkenler olarak belirlenmiştir. Değişkenlerin tamamı logaritmik formda kullanılmıştır.

Tablo 3. Veri Seti

Değişken	Kısaltma	Değişkenin Tanımı
Kurulmuş İşletme Sahipliği Oranı (Established Business Ownership Rate)	LNBOR	18-64 yaş aralığında olup halihazırda kurulu bir işletmenin sahibi olan nüfusun yüzdesidir.
Ekonomik Özgürlükler Genel Endeks Skoru (Economic Freedoms Overall Score)	LNGEF	Ekonomik özgürlükler genel endeksi; hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin etkinliği, açık piyasalar ve kamu büyüklüğü alt bileşenlerinden oluşan, 0 ila 100 arasında değer alan, 100’e yaklaşıpta ekonomik özgürlük düzeyinin arttığını gösteren endekstir.
İş Yapma Özgürlüğü Alt Endeksi Skoru (Business Freedom Score)	LNBF	İş yapma özgürlüğü, bir bireyin, hükümetin müdahalesi olmaksızın bir iş kurma ve yürütme hakkının olması ile ilgilidir. Hükümet tarafından yapılan düzenlemeler üretim maliyetlerini artırmak suretiyle girişimcilerin piyasada başarılı olmalarını engeller. İşletme verimliliğini ve karlılığını azaltan birçok düzenleme olsa da girişimciliği en çok etkileyen düzenleme yeni işletmelerin lisanslaması ile ilgilidir.
Yatırım Özgürlüğü Alt Endeksi Skoru (Investment Freedom Score)	LNIF	Yatırım özgürlüğü, özgür ve açık bir yatırım ortamı; ekonomik faaliyetin genişletilmesi ve daha fazla verimlilik ve istihdamın sağlanması için maksimum girişimcilik fırsatlarını ve teşviklerini sağlar.

Finansal Gelişme Endeksi (Finansal Development Index)	LNFD	Finansal gelişme endeksi; gelişmiş finansal kurumların ve finansal piyasaların; derinlik (büyüklük ve likidite), erişim (bireylerin ve firmaların finansal hizmetlere erişebilme yetenekleri) ve etkinlikler (kurumların düşük maliyetli ve sürdürülebilir bir şekilde finansal hizmetler sağlama kabiliyetleri) açısından nasıl olduklarını ölçmektedir.
İşsizlik Oranı (Unemployment Rate)	LNUNEMP	Hâlihazırda bir işte çalışmayıp iş arayanların toplam işgücüne oranıdır.

Kaynak:

1. Global Entrepreneurship Monitor (GEM), <https://www.gemconsortium.org/data>
2. IMF, Financial Development Index Database, <https://data.imf.org/?sk=F8032E80-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B&slId=1481126573525>
3. Heritage Foundation, <https://www.heritage.org/index/>
4. Worldbank Databank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Girişimcilik faaliyetinin ekonomik özgürlükler üzerindeki etkisinin test edilmesinde kullanılan modeller şu şekilde gösterilebilir:

Model 1

$$LNBOR_{it} = LNBOR_{i,t-1} + LNGEF_{it} + LNFD_{it} + LNUNEMP_{it} + e_{it}$$

Model 2

$$LNBOR_{it} = LNBOR_{i,t-1} + LNBF_{it} + LNFD_{it} + LNUNEMP_{it} + e_{it}$$

Model 3

$$LNBOR_{it} = LNBOR_{i,t-1} + LNIF_{it} + LNFD_{it} + LNUNEMP_{it} + e_{it}$$

Girişimcilik faaliyetinin ekonomik özgürlükler üzerindeki etkisi Sistem GMM ile test edilmektedir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel sebebi statik

tahmincilerde göre birtakım avantajlarının bulunmasıdır. Statik tahmincilerde bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri hata terimleri ile korelasyonlu olmakta, bu durum elde edilen sonuçların sapmalı ve tutarsız olmasına yol açmaktadır. Sistem GMM ise hem birinci fark denklemlerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini hem de düzey denklemlerde bağımlı değişkenin gecikmeli farklarını araç değişken olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Böylelikle açıklayıcı değişkenler ile korelasyonlu ancak hata terimleri ile korelasyonsuz araç değişkenler türetilmiş olmaktadır (Arı ve Özcan, 2011: 108-109).

Ülkeye özgü etkilerin varlığı halinde, bağımlı değişkenin gecikmeli değerine ait katsayının En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmini gecikmeli bağımlı değişken ülkeye özgü etkiler ile korelasyonlu olacağından yukarı doğru sapmalıdır. Sabit Etkiler (SE) tahmincisinde ise her bir ülke için her değişkenin ortalamasından sapmalar şeklindeki dönüşüm birim etkilerini ortadan kaldırdığı için tutarsızdır. Bu tahminci ayrıca büyük örneklerde sapmalı ve tutarsız sonuçlar verebilmektedir. Bu tahmincide gecikmeli bağımlı değişkenin katsayı tahmini ise EKK'nin tersine aşağıya doğru sapmalıdır (Fukase, 2010: 2).

Dinamik bir panel veri modeli,

$$y_{it} = \beta y_{i,t-1} + (v_{it} + e_{it})(1)$$

Denklemden yer alan hata terimi, bağımlı değişkendeki gözlenemeyen etkileri kontrol edebilmek için zamanla değişmeyen birimlere özgü rassal etkiler (v_{it}) ile birimlere ve zamana göre değişen hataların (e_{it}) birleşimidir. Denklem, yukarıda anlatılan sorunlar (sapma ve tutarsızlık) nedeniyle EKK ve Sabit Etkiler tahmincisi ile tahmin edilemez. Statik tahmincilerdeki bu sorunlar nedeniyle potansiyel olarak içsel değişkenle bağımlı, ancak hata terimleri ile korelasyonsuz uygun bir araç değişken setinin bulunması gerekmektedir. GMM ile araç değişken kullanımı, tahmin edilecek parametre başına bir araçla sınırlı olmadığı için, parametre başına birden fazla moment koşulu tanımlama olasılığı vardır (Piper, 2014: 6-7).

Arellano ve Bond (1991) tarafından önerilen fark tahmincisi şu ortogonalite koşullarına bağlıdır:

$$E(d_{it-s} - \Delta u_{it})t = 3, \dots, T-2 \leq s \leq T-1(2)$$

Burada, d_{it-s} bağımlı değişkenin uygun gecikmeleridir (Heid, vd., 2011: 2). Blundell ve Bond (1998), bağımlı değişkenin rassal bir yürüyüş sergilemesi için β katsayısı 1'e yaklaştığında fark GMM (Arellano ve Bond, 1991) tahmincisinin zayıf sonlu örneklem özelliklerine sahip ve özellikle zaman boyutu kısa olduğunda aşağıya doğru sapmalı olduğunu göstermişlerdir. Blundell ve Bond (1998), iki eşanlı denklem sistemi (birincisi araç olarak gecikmeli birinci farkları,

diğeri ise araç olarak gecikmeli düzeyleri) tahmininden türetilen bir tahminci önermişlerdir. Çok değişkenli dinamik panel veri modellerinde, seriler dirençli olduklarında (β katsayısı 1'e yaklaştığında) Blundell ve Bond (1998) tahmincisinin fark GMM tahmincisine göre daha etkin olduğu ve ilave moment koşullarının kullanımı nedeniyle ortaya çıkan sonlu örneklem sapmasında önemli derecede azalma sağladığı görülmüştür (Presbitero, 2008: 6).

Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) tarafından kullanılan moment koşulları ise şu şekildedir:

$$E(d_{it-1} - (\delta_i + u_{it})) = 0 \quad t = 3, \dots, T(3)$$

(2) numaralı denklemde yer alan hata teriminin ortogonalite koşullarını oluşturmak için bağımlı değişkenin gecikmeli birinci farkları kullanılır. Fark ve sistem GMM tahmincileri için ilave moment koşulları, seviyelerindeki açıklayıcı değişkenlerin uygun gecikmeli değerlerinden türetilmektedir (Heid, vd., 2011: 2).

Fark ve sistem GMM tahminleri; tek aşamalı, iki aşamalı ve VCE robust (parametre tahminlerine bağlı olarak varyans-kovaryans matrisinin nasıl tahmin edileceği) şeklinde yapılabilmektedir. Tek aşamalı tahminci, tahmin edilen parametrelerden bağımsız olan ağırlık matrislerini kullanırken, iki aşamalı tahminci, moment koşullarının kovaryans matrislerinin tutarlı bir tahmini ile ağırlıklandırıldığı optimal ağırlıklandırma matrislerini kullanmaktadır. Bu durum iki aşamalı tahminciyi tek aşamalı tahminciye kıyasla asimptotik olarak daha etkin yapar. Ancak iki aşamalı tahminci özellikle gözlem sayısının az olduğu örneklemelerde aşırı araç kullanımından ötürü bazı problemlere sahiptir. Windmeijer (2005), bu durumda ilgili tahmincinin sapmalı standart hatalara ve parametre tahminlerine yol açacağını göstermiştir. Tek aşamalı tahmincide robust (dirençli standart hata) seçeneği standart hataların tutarlı olmasını (otokorelasyonsuz ve sabit varyanslı) sağlamaktadır (Nordin & Nordin, 2016: 97-98).

Açıklayıcı değişkenlerin hem dışsal hem de içsel olarak belirlenebilmesine olanak sağlayan Sistem GMM tahmincisinde elde edilen bulguların güvenilirliği için araç değişkenlerin geçerliliği (Sargan ve Hansen) testleri ile Arellano-Bond otokorelasyon testleri uygulanmaktadır (Roodman, 2009).

Tablo 4'te değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Çarpıklık değerleri açısından işsizlik oranı değişkeni sağa, diğer değişkenler negatif değer aldıklarından sola çarpıktır. Basıklık değerlerine göre ise LNGEF değişkeninin basıklık değeri 3'ten küçük olduğu için normal dağılıma göre basık, diğer değişkenlerin basıklık değerleri 3'ten büyük olduğundan dağılımları normal dağılıma göre diktir. Panel veri seti, işletme sahipliği oranındaki veri eksikliği sebebiyle (209 olması gerekirken) toplamda 190 gözlemden oluşmaktadır.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

Değiş.	LNBOR	LNGEF	LNBF	LNIF	LNFD	LNUNEMP
Ortalama	1.744530	4.213514	4.398573	4.323083	-0.503214	2.169064
Medyan	1.758716	4.209160	4.405499	4.382027	-0.385663	2.107786
Maksimum	2.759377	4.414010	4.604170	4.553877	-0.061875	3.313094
Minimum	0.285179	3.974058	3.992681	3.912023	-1.469676	1.294727
Std. Sapma	0.457749	0.098937	0.130709	0.174375	0.322259	0.410928
Çarpıklık	-0.491080	-0.137000	-0.647243	-0.956761	-1.017223	0.635595
Basıklık	3.405424	2.388587	3.060558	3.162666	3.075252	3.480429
Jarque-Bera	8.937955	3.909193	14.62444	32.11659	36.09284	16.08200
Olasılık	0.011459	0.141622	0.000667	0.000000	0.000000	0.000322
Toplam	331.4606	880.6244	919.3017	903.5244	-105.1718	453.3344
Gözlem	190	190	190	190	190	190

Değişkenler arasındaki korelasyonların yer aldığı Tablo 5'e bakıldığında, LNBOR ile LNUNEMP arasında pozitif ve anlamlı, diğer değişkenler ile pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız, LNFD ile LNGEF, LNBF ve LNIF arasında ise zayıf, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Diğer yandan; LNGEF ile LNBF ve LNIF değişkenleri arasında pozitif, yüksek ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu nedenle çoklu doğrusal bağlantı sorununa mahal vermemek için LNGEF, LNBF ve LNIF değişkenleri ayrı modellerde kullanılacaktır.

Tablo 5. Korelasyon Tablosu

Değişken	LNBOR	LNGEF	LNBF	LNIF	LNFD	LNUNEMP
LNBOR	1.000000					

LNGEF	0.097086	1.000000				

	1.337489	-----				
	0.1827	-----				
LNBF	0.020898	0.761937	1.000000			
	0.286595	16.13086	-----			
	0.7747	0.0000	-----			
LNIF	0.073287	0.789573	0.538776	1.000000		
	1.007565	17.64192	8.768866	-----		
	0.3150	0.0000	0.0000	-----		
LNFD	0.108862	0.449237	0.572888	0.314380	1.000000	
	1.501562	6.894498	9.583593	4.540784	-----	
	0.1349	0.0000	0.0000	0.0000	-----	
LNUNEMP	0.216726	-0.441027	-0.370892	-0.201909	-0.094481	1.000000
	3.043940	-6.737716	-5.475981	-2.826649	-1.301281	-----
	0.0027	0.0000	0.0000	0.0052	0.1948	-----

Not: Tabloda birinci satır korelasyon değerini, ikinci satır t istatistiğini, üçüncü satır ise olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 6’da, Sistem GMM tahmincisi (Arellano-Bover, 1995 ve Blundell-Bond, 1998) temelli Roodman (2009) tarafından önerilen xtabond2 komutu kullanılarak elde edilen bulguların özeti görülmektedir. Ekonomik özgürlükler endeksi ile bu endeksin alt endeksleri olan yatırım özgürlüğü ve iş yapma özgürlüğü endeksleri için ayrı ayrı modeller oluşturulmuştur. Finansal gelişme endeksi ve işsizlik oranları ise tüm modellerde yer almaktadır. Bulgular; ekonomik özgürlükler, iş yapma özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, işsizlik oranları ve finansal gelişme arttıkça girişimcilik faaliyetinin arttığını göstermektedir. Diğer yandan bağımlı değişkenin kendi gecikmeli değeri de istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı olması, daha önceki dönemlerde gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetlerinin cari dönem girişimcilik faaliyetlerini özendirici/teşvik edici bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 6. SGMM Tahmin Sonuçları (Tek Aşamalı)

Modeller Değişkenler	(1) LNBOR	(2) LNBOR	(3) LNBOR
L.LNBOR	0.450*** (0.0541)	0.452*** (0.0536)	0.458*** (0.0542)
LNGEF	0.167*** (0.0289)		
LNFD	0.124* (0.0674)	0.111* (0.0667)	0.115* (0.0678)

LNUNEMP	0.152*** (0.0479)	0.149*** (0.0480)	0.164*** (0.0485)
LNBF		0.159*** (0.0272)	
LNIF			0.152*** (0.0281)
Sargan	21.01	21.07	21.69
Wald	7554.0***	7581.93***	7416.36***
AR(1)	-5.80***	-5.79***	-5.79***
AR(2)	0.64	0.64	0.69
Araç Değişken Sayısı	38	38	38
Gözlem	161	161	161
Birim sayısı	19	19	19

Parantez içindekiler standart hatalardır.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tahmin sonuçlarının güvenilirliği açısından; otokorelasyon, araç değişkenlerinin geçerliliği ve modelin bütün olarak anlamlılığı testleri yapılmıştır. Tablo 4'te yer alan bulgular, modellerde birinci dereceden otokorelasyonun (AR1) olduğunu buna karşın ikinci dereceden (AR2) otokorelasyonun olmadığını, araç değişkenlerin geçerli olduğunu (Sargan testleri) ve modellerin bir bütün olarak anlamlı olduklarını (Wald testi) ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir ülkenin ekonomik açıdan gelişmesinde ve kalkınmasında girişimcilik faaliyetleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Girişimci, mevcut kaynakları verimli alanlara yönlendirerek ya da yeni teknikler geliştirerek istihdamın ve ekonomik büyümenin artırılmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda ülkeler, çeşitli politika ve uygulamalarla girişimciliği teşvik etmeye çalışmaktadırlar.

Ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesi kişilerin girişimcilik kararlarını etkileyebilmektedir. Literatürde ekonomik özgürlük seviyesi yükseldikçe girişimcilik faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak ekonomik büyümenin artacağı görüşü genel kabul görmektedir. Bu çalışmada, AB ülkeleri ve Türkiye örneklem olarak ele alınmıştır. 2006-2016 dönemine verilerden hareketle değişkenler arasındaki ilişki dinamik panel veri yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Elde edilen bulguların teorik beklentiler ile uyumlu olduğu söylenebilir. Nitekim; ekonomik özgürlükler, iş yapma özgürlüğü ve yatırım özgürlüğünün artması girişimcilik

faaliyeti önündeki engellerin ortadan kalktığı ve girişimcilik faaliyetinin özendirildiği manasına gelmektedir. Finansal gelişme endeksinin pozitif olması ise yeni bir iş kurmak isteyen potansiyel girişimcilerin ihtiyaç duyduğu kaynaklara (kredi, teşvik, proje desteği, risk sermayesi, melek yatırımcı vb.) ulaşmasının önemini ortaya koymaktadır. Diğer yandan işsizlik oranlarının yükselmesine bağlı olarak girişimcilik faaliyetinin artması da, zorunluluk-temelli girişimcilik faaliyetine işaret etmektedir.

Akın (2010)'ın ifade ettiği gibi, etkin olmayan kamu bürokrasisi, vergi düzenlemeleri, politikalarda istikrarsızlık, finansman imkânlarına ulaşım kısıtı, altyapı yetersizliği, eğitimsiz işgücü, yolsuzluk, enflasyon, kısıtlayıcı iş yasaları, hükümet istikrarsızlığı, döviz kontrolleri, çalışanlarda iş ahlakı eksikliği, suç ve hırsızlık ve yetersiz kamu sağlığı gibi iş yapmanın önündeki engeller minimize edildikçe, sağlıklı girişimcilik faaliyetleri hız kazanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, B. (2010). Türkiye’de iş yapma ortamının girişimcilik ve ekonomik özgürlükler açısından değerlendirilmesi, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 21-49.
- Angulo-Guerrero, M. J., Perez-Moreno, S. and Abad-Guerrero, I. M. (2017). How economic freedom affects opportunity and necessity entrepreneurship in the OECD countries, *Journal of Business Research*, 73, 30-37.
- Arellano, M. and Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models, *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Bjornskov, C. and Foss, N. J. (2008). Economic freedom and entrepreneurial activity: Some cross-country evidence., *Public Choice*, 134, 307-328.
- Blundell, R. ve Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models, *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.
- Boudreaux, C. J. ve Nikolaev, B. (2019). Capital is not enough: Opportunity entrepreneurship and formal institutions, *Small Business Economics*, 53, 709-738.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O. ve Alparlan, A. M. (2012). Türkiye’de girişimciliğin gelişimi: Girişimciler üzerinde nitel bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(5), 229-247.

- Dilanchiev, A. (2014). Relationship between Entrepreneurship and Unemployment: The Case of Georgia. *Journal of Social Sciences*, 3(2), 5-9.
- Er, P. H. (2013). Girişimcilik ve yenilikçilik kavramlarının iktisadi düşüncedeki yeri: Joseph A. Schumpeter, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 75-85.
- Fraser Institute (2020). *Economic Freedom*. <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/map?geozone=world&page=map&year=2017>
- Fukase, E. (2010). Revisiting linkages between openness, education and economic growth: System GMM approach, *Journal of Economic Integration*, 193-222.
- Graafland, J. (2020). Contingencies in the relationship between economic freedom and human development: The role of generalized trust, *Journal of Institutional Economics*, 16(3), 271-286.
- Heid, B., Langer, J. ve Larch, M. (2012). Income and democracy: Evidence from system GMM estimates, *Economics Letters*, 116(2), 166-169.
- Index of Economic Freedom (2019). <https://www.heritage.org/index/>
- Karabıyık, B. K. ve Karabıyık, C. (2017). *Girişimcilik ve ekonomik özgürlük ilişkisi: Panel veri analizi*. Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi, Ankara-Türkiye.
- Kreft, S. F. ve Sobel, R. S. (2005). *Public Policy, Entrepreneurs-hip, and Economic Growth*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?>
- Mandic D., Borovic, Z. ve Jovicevic, M. (2017). Economic freedom and entrepreneurial activity: Evidence from EU 11 countries, *Economics*, 5(2), 11-17.
- McMullen, J. S., Baby, R. D. ve Palich, L. E. (2008). Economic freedom and the motivation to engage in entrepreneurial action, *Theory and Practice*, 32(5).
- Nordin, N. ve Nordin, N. (2016). Determinants of innovation in developing countries: A panel generalized method of moments analysis, *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 50(2), 93-105.
- Nyström, K. (2008). The institutions of economic freedom and entrepreneurship: Evidence from panel data, *Public Choice*, 136, 269-282.

- Özkul, G. (2020). İslam ülkelerinde ekonomik özgürlüğün girişimcilik üzerindeki etkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(Özel Sayı), 1046-1074.
- Piper, A. T. (2014). The benefits, challenges and insights of a dynamic panel assessment of life satisfaction.
- Powell, B. a Weber, R. (2013). Economic freedom and ent repreneurship: A Panel study of the United States, *American Journal of Entrepreneurship*, 64-84.
- Presbitero, A. F. (2008). The debt-growth nexus in poor countries: A reassessment, *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, 2.
- Ridderstedt, I. (2014). Economic freedom and entrepreneurship: conflicting evidence, (Bachelor Thesis, Södertörn University School of Social Sciences, Entrepreneurship, Innovation and Market Bachelor's Programme).
- Roodman, D. (2006). How to do xtabond2: An introduction to "dif-ference" and "system" GMM in stata, Working Papers, 103, Center for Global Development.
- Roodman, D. (2009). How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata, *The Stata Journal*, 9(1), 86-136.
- Salman, D. M. (2014). The impact of economic freedom on entrep-reneurs' activities and economic growth: New evidence from cross-country data, *Economic Research Forum Working Paper Series*, 68.
- Saunoris, J. W. ve Sajny, A. (2017). Entrepreneurship and economic freedom: Cross-country evidence from formal and informal sectors, *Entrepreneurship & Regional Development*, 29(3-4), 292–316.
- Sobell, R. S., Clark, J. R. ve Lee, D. R. (2007). Freedom, barriers to entry, entrepreneurship and economic progress, *Red Austrian Econ*, 20, 221-236.
- Sobell, R. (2015). Economic freedom and entrepreneurship. İçinde D. J. Boudreaux (Eds.), *What America's Decline in Economic Freedom Means for Entrepreneurship and Prosperity* (ss. 37-66). Fraser Institute.
- Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö. F. (2015). *Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme: Yükselen piyasa ekonomileri üzerine bir inceleme*, International Conference on Eurasian Economies, Kazan-Rusya.

Yasa, B. D. (2017). İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 281-298.